

„GALINÉ DE INDIE“.

Irta: KROPF LAJOS.

Mint tudjuk, *Maffeo Trevigliano*, a milánói herceg követe *Korvin Mátyás* udvaránál, 1490. márczius 11-éről kelt levelében urától „*galine de Indie*“-t szorgalmazott a magyar király számára, miből dr. Csánki Dezső és ujabban bold. Bárczay Oszkár is azt következtették, „hogy Amerika fölfedezése előtt is volt pulyka Európában“.¹⁾ Akár pulykák voltak az illető szárnyasok, akár gyöngytyukok, a követ említett leveléből minden kétségen kívül világos²⁾ az, hogy ismeretlen teremtések valának széles Magyarországon, mert a követ arra is kéri a herceget, hogy olyan emberrel küldje el az indiai tyukokat — és föltehetjük, kakasokat is — a ki gondozásukhoz ért, mert azt óhajtotta a király, hogy az illető szakember (uomo de qualità) néhány napig a magyar udvarnál maradjon, a mig t. i. a király alattvalói közül valakit az idegen szárnyasok gondozásának titkaiba beavatott.

Van azonban adatom arra nézve, hogy az indiai csibefajt a *Gonzagák* udvaránál már 1496-ban ismerték, mert ezen évben az örgróf (Gonzaga Lajos) azzal bizta meg *Andrea di Mantegna*-t, a híres festőművészt, hogy indiai kakast és tyúkot fessen, egy gobelin-kárpiton ábrázolandó jelenet számára.³⁾

Ha e megbízásnak megfelelt a művész és a kárpit csakugyan elkészült, s az a két madár csakugyan pulyka volt, úgy azt a fontos gobelint még nem fődözték föl, mert különben már rég eldöntötte volna a vitás kérdést, mely *Buffon* ideje óta oly elkeseredettséggel folyt és még mindig foly a „pulyka-párt“ és a „gyöngytyuk-párt“ hivei közt, mely utóbbihoz tartozik nálunk dr. Rödiczky Jenő is.

A vita elfogulatlan szemlélőjének ítéletében persze nagy fontossággal bír az a körülmény, hogy a gyöngytyukot elvitázhatlanul ismerték már a régi görögök, kiknél *meleagris* volt a neve. Athenaeus t. i. oly

1) *Századok*. XVII. és XXVII. 638.

2) *Mátyás-kori dipl. Emlékek* a dátum alatt.

3) *Mantegna* von Henry Thode (Bielefeld, 1897.) in *H. Knackfuss Künstler-Biographien* p. 58.

apró részletességgel írja azt le,¹⁾ hogy lehetetlen reá nem ismerni e szárnyasra. A pulykát ellenben félreismerhetlenül csak *Hernandez de Oviedo* a 16. század elején említi meg először,²⁾ ki az új-világ madarai közt sorolja föl. Végre, mint az angol Professor Alfred Newton nemrég megjelent szótárában láthatjuk,³⁾ a pulykának már három kövült válfaját fődözték föl eddig Amerikában — tudtommal Európában még nem akadtak nyomára a közetekben — egyet t. i. Colorado miocén, kettőt pedig New-Jersey post-pliocén formációiban.

Ha a Thode által adott dátum (1469.) helyes — mert forrását nem idézi — ugy ez adat is régibb nemcsak Mexiko fölfedezésénél (1518), hanem Columbus (1492) vagy Cabot János (1497.) legelső utazásánál is. A mi a pulyka neveit illeti különféle nyelveken, az osztrák-német „Indian“ és francia „coq d'Inde“ vagy „poule d'Inde“ (honnan mai neve „dindon“), semmit sem bizonyít, vagy legföljebb azt, hogy a gyöngytyuk neve nemcsak a görög és latin, hanem más nyelvekben is átháramlott a pulykára. Barrington egy Rómában 1641-ben megjelent török-olasz szótárban a pulyka nevéét szintén „indiai kakas“-nak vagy „indiai tyúk“-nak találta. Arabs nyelvben is „az“, míg ellenben Kis-Ázsia némely részeiben „egyiptomi tyúk“-nak nevezték szerinte.⁴⁾

A pulyka angol neve „Turkey cock“ (török kakas) figyelemre méltóbb;⁵⁾ szintugy régi német neve „Kalekutscher Hahn“ is,⁶⁾ de szintén félreértésen alapulhatnak. Legalább Gyllius Péter, a francia író, ki a 16. század elején hosszabb ideig tartózkodott Törökországban és ki a Bosporusról könyvet is írt, azt állítja, hogy a pulyka „ex novo orbe“, tehát az új világból származik. Egy más német neve a szárnyasnak „Wälscher Hahn“ (olasz kakas) is.⁷⁾ Portugal nyelven pedig neve „peru“,⁸⁾ mintha csak Peruból (eredetileg spanyol gyarmat) származtatták volna. A gyöngytyuk angol neve pedig mai napság „guineaforol“, tehát Afrika nyugoti partjáról származtatja a név.

1) Athénaiou Naukratitou *Deipnosophistai* ed. J. Schweighäuser, Argentorati, 1805. vol. V. lib. XIV. cap. 71. A leírást Clytus Milesius, Aristoteles egyik tanítványa nyomán adja.

2) *Sumário de la natural historia de las Indias*. Cap. XXXVI. Az editio princeps tudtommal Toledóban jelent meg 1526-ban.

3) *A Dictionary of Birds*, part. IV. London. 1896. sub. art. „Turkey“. Az illető czikk szerzője szintén „gyöngytyuk“-párti.

4) *Miscellanies* by Daines Barrington (London, 1781.) p. 137. Ő „pulyka“-párti.

5) Már 1541-ben. Leland's *Collectanea* 2. edit. VI. 38.

6) „Ey von Kallekuth“ 1537-ben Cordatusnál *Tagebuch Luther's*. A lapszámot nem jegyeztem föl, de a könyvben van index.

7) Barrington id. m. 136. 139. Hibáját, hogy Calicut városát kell értenünk, nem Calcuttát, maga is kijavítja. U. o. 536. lap.

8) *Vieyra Novo Diccionario*. Páris, 1837.

Mint látjuk tehát, a pulyka különféle nyelveken való nevei a föld kerekiségének más és más pontjai felé czéloznak és azért az etymológiával sem boldogulunk.

Ami magyar nevét illeti, csak a 17. század elején akadunk mai nevére — legalább a *Nyelvtörténeti Szótár* tanúsága szerint — még pedig Zvonaricsnál (1615.) és Pázmány Péter prédikációiban (1636.). Ugyanazon forrás szerint Miskolczi *Jeles vadkert*-je (1702.) szerint „az indiai pávát magyarul indiai tyuknak vagy pulykának hívjuk“. Az indiai páva nevét, mint tudjuk, Hernandez de Oviedora vezethetjük vissza, ki nemesak a pávát és pulykát, hanem a „curassao“ madárfajt is pávának keresztelte el.

Különben arra nézve, hogy mily gondatlanul octroyáltak régenté neveket egy vagy más madárfajra, különösen a szótár csinálók, arra nézve ríktó példa pl. Pápai Páris szótárának Bod-féle (1767-iki) kiadása, melyben „urogallus, tetrao, gallus numidicus, gallus Indicus, meleagris, gallina Africana“ mind, — tehát egy teljes állatsereglet — mind egyetlen egy név alá kerül.

Calepinus soknyelvű szótárának 1585-iki kiadásában a magyar részt — mint azt Szily Kálmán kimutatta¹⁾ — egy magyar jezsuita, Szántó dolgozta ki, ki annyira jártas vala az ornithológiában, hogy ismerte a különbséget a csíz és tingilicz madarak közt. Ez az író a „meleagrides“ névhez azt a magyarázatot adja, hogy „indiai tyuk“. A latin szövegben pedig az áll, hogy „gallinae Africanae sunt, quas vulgus Indicas gallinas vocat“. A „gallina“ szó alatt szintén azt találjuk, hogy „meleagrides vulgus hodie vocat gallinas Indicas“. Amint azonban Varro-nak *De re rustica*-jából idéz (lib. 3. cap. 9.), hogy a „gallinae Africanae (sunt) grandes, variae, gibberae et a Graecis meleagrides appellantur“ azt együttesen sem a pulykára, sem a gyöngytyúkra nem foghatjuk.

1) *Ki volt Calepinus magyar tolmácsa?* Akad. értek. 1886.